
ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ
ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Ўразалиева Гулшода Бекпўлатовна
Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти доценти в.б.
e-mail: tulanbay@rambler.ru

ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАР ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТИНИ
ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ СОЦИОЛОГИК ТАҲЛИЛИ

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2019-6-12>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришнинг долзарб муаммоларига бағишланган. Унда жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириб бориш қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустақкамлашнинг энг муҳим шартларидан бири эканлиги таҳлил этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти илгари сурган юксак ҳуқуқий маданият тўғрисидаги концептуал гоя, Сенат ва ҳукумат томонидан хотин-қизларга оид янги қонун ва ҳужжатларнинг моҳияти очиб берилган.

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2017 - 2021 йиллардаги Ҳаракатлар стратегиясининг вазифаларидан келиб чиққан ҳолда, мамлакатимиз аёлларининг турмушини яхшилашнинг, гендер тенглигини таъминлашнинг устувор йўналишлари очиб берилган.

Ўтказилган социологик тадқиқотлар натижаларига асосланиб, Ўзбекистон хотин-қизларининг социал активлигини ошириш, уларнинг ҳуқуқий онгини ва маданиятларини шакллантиришнинг омиллари, бу соҳадаги мавжуд муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари таҳлил этилади ва зарур тавсияномалар берилади.

Калит сўзлар: аёл, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, гендер, гендер тенглик, ижтимоий фаоллик, репродуктив функция, зўровонлик, камситилиш.

Уразалиева Гулшода Бекпўлатовна
И.о. доцент Ташкентского института ирригации и
инженеров механизации сельского хозяйства
e-mail: tulanbay@rambler.ru

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ
КУЛЬТУРЫ ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена актуальным проблемам формирования правовой культуры женщин. В ней анализируется развитие правосознания и правовой культуры в обществе как одной из важнейших предпосылок обеспечения верховенства права и укрепления верховенства права.

Раскрыта концептуальная идея высокой правовой культуры, выдвинутая Президентом Республики Узбекистан, и сущность новых законов и актов Сената и правительства в отношении женщин. В соответствии с целями и задачами Стратегии развития Республики Узбекистан на 2017-2021 годы, выявлены приоритеты по улучшению жизни женщин и обеспечению гендерного равенства.

На основе анализа результатов социологического исследования приведены факторы повышения социальной активности женщин в Узбекистане, формирования их правосознания и культуры, существующие проблемы в этой области, пути их преодоления и необходимые рекомендации.

Ключевые слова: женщина, правосознание, правовая культура, гендер, гендерное равенство, социальная активность, репродуктивная функция, насилие, дискриминация.

Gulshoda Urazalieva

Associate Professor, Tashkent Institute of Irrigation
and Agricultural Mechanization Engineers
e-mail: tulanbay@rambler.ru

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF FORMING LEGAL CULTURE OF WOMEN IN UZBEKISTAN

ANNOTATION

This article is devoted to urgent problems of the formation of the legal culture of women. It analyzes the development of legal awareness and legal culture in society as one of the most important prerequisites for ensuring the rule of law and strengthening the rule of law.

The conceptual idea of a high legal culture, put forward by the President of the Republic of Uzbekistan, and the essence of the new laws and acts of the Senate and government regarding women are revealed. In accordance with the objectives of the Development Strategy of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021, priorities have been identified for improving the lives of women and ensuring gender equality.

Based on the analysis of the results of a sociological study, the factors of increasing the social activity of women in Uzbekistan, the formation of their legal awareness and culture, the existing problems in this area, ways to overcome them and the necessary recommendations are given.

Keywords: woman, legal consciousness, legal culture, gender, gender equality, social activity, reproductive function, violence, discrimination.

Шахс ҳуқуқий маданиятини шакллантириш масалалари мамлакатимиз сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлиб ҳисобланади. Зеро жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириб бориш қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим шартларидан биридир. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2019 йил 9 январда қабул қилинган "Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонида "Юксак ҳуқуқий маданият - мамлакат тараққиёти кафолати" концептуал ғояси илгари сурилди [3].

Унда аҳолининг барча қатламлари, шу жумладан аёлларнинг ҳуқуқий саводхонликка эришишлари, юксак даражадаги ҳуқуқий онгга эга бўлишлари ҳамда ҳуқуқий билимларини кундалик ҳаётда қўллай олишлари учун тизимли ва кенг қамровли ҳуқуқий тарғибот тадбирларини ташкил қилиш мақсад қилиб куйилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги "Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори ушбу йўналишда туб бурилиш ясади. Мазкур қарорда хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқлар ҳамда тазйиқ ва зўравонликлардан ҳимоя қилиш

юзасидан янги қонунлар ишлаб чиқилиши муҳим вазифа сифатида белгиланган эди [1].

Олий Мажлис Сенатининг йигирма биринчи ялпи мажлисида маъқулланган ҳамда Президентимиз томонидан имзоланган "Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида"ги қонун хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини янада такомиллаштириш борасида улкан ютуқлардан бири булди. Бундан ташқари, у кўплаб масалаларга ойдинлик киритиш, фаолиятда тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Ушбу ҳужжатларда аёлларга меҳнатни оналик билан боғлаб қўшиб олиб бориш, уларга бериладиган ҳуқуқ ва эркинликлар ўз ифодасини топиб, уларни билиш ва амалда қўлланилиши аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришда муҳим ҳисобланади.

Ҳар бир аёл маънавий-ҳуқуқий қиёфасининг, жумладан, одоб-ахлоқининг шаклланиши ва такомиллашувига ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий шарт-шароитлар ҳал қилувчи таъсир кўрсатади. Шу боис, аёллар ижтимоий ҳаётга қадам қўйиши биланоқ фақат тайёр ҳолдаги муайян ижтимоий, ишлаб чиқариш муносабатларигагина эмас, балки давлат, жамоат ташкилотлари, ҳуқуқ, ахлоқ ва ҳоказолар билан боғлиқ тартиб-қоидаларга ҳам дуч келади. Маълумки, аёллар ҳуқуқий маданиятининг шаклланишига, унинг ҳуқуқий онгига уни ўраб турган атрофдаги ижтимоий муҳит катта таъсир кўрсатади. Аёл муайян дунёқарашни, кўникма ва одатлар, одоб ва ахлоқ қоидаларини ўзлаштириш билан бирга, аниқ ижтимоий воқеа-ҳодисаларга, кишиларнинг хатти-ҳаракатларига, қонуннинг бузилишига ёки унга риоя қилинишига нисбатан муносабатда муайян мавқеда туриб ва муайян қонунларга суянган ҳолда иш кўради ва баҳо бера бошлайди. Аёллар ҳуқуқий маданиятининг ўзига хослиги яна шунда намоён бўладики, эркакларнинг аёлларга муносабати, эркакларнинг уларни ўзи билан тенг деб ҳисоблаши, уларнинг репродуктив функциясини бажаришдаги такрорланмас хизматини тан олиши ва қадрлаши масалалари ҳам аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришда муҳим масалалардан ҳисобланади.

2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг "Ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари" қисмида хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни давлат ва жамият бошқарувидаги ўрнини кучайтириш, хотин-қизлар, касб-ҳунар коллежи битирувчи қизларининг бандлигини таъминлаш, уларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш, оила асосларини янада мустаҳкамлаш зарур эканлиги таъкидланади [6].

Юкорида таъкидланган ҳуқуқий асослардан келиб чикиб, бугунги кунда аҳолига табақалаштирилган ёндашув зарур, чунки аҳолининг турли қатламлари қонунларининг моҳиятини турлича тушуниши мумкин. Мамлакатимизда демократик ҳуқуқий ва фуқоравий жамият қуришда аҳолимизнинг 51% ташкил қилаётган аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга.

"Ижтимоий фикр" маркази томондан ўтказилган "Аёл, ҳуқуқ ва зўравонлик" мавзуида социологик тадқиқотлар натижалари бу масалага маълум қадар

ойдинлик киритишга ёрдам беради [9].

Жумладан, бизнинг жамиятда аёллар эркаклар билан тенг ҳуқуққа эгами, деган саволимизга кўпчилик - 72 фоиз аёллар ижобий жавоб берганлар. 19,2 фоиз респондентлар "бизнинг жамиятда аёллар эркаклар билан тенг ҳуқуққа эга эмас" деган фикрдалар. 8,8 фоиз респондентлар эса жавоб беришга қийналишган.

Жавоблардан маълумки, аёллар эскича қарашга мойил, яъни эркакларнинг ҳуқуқи кўпроқ, улар оила ва жамиятда ҳам бош ролни эгаллаган, аёллар уларга нисбатан кичикроқ ва паст мансабларни эгаллашган ҳамда эркакларга моддий жиҳатдан қарам. Турмуш қурган аёлларнинг 61,2 фоизи, ўрта махсус маълумотга эга аёлларнинг 62,5 фоизи, тўла ўрта маълумотлиларнинг 61,9 фоизи бу фикрни тасдиқлашган.

Аёлларнинг тенг ҳуқуққа эга эмаслигининг асосий сабаблари (фоиз ҳисобида)

Сабаблари	Шаҳар	Қишлоқ
Аёлнинг эркакка моддий жиҳатдан қарамлиги	7,0	1,4
Оилада эркак оила бошлиғи ҳисобланади	54,5	61,4
Барча муносабатларда аёл киши эркакдан паст мавқега эга	5,8	5,7
Аёллар эркакларга нисбатан кўпроқ меҳнат қилишади	4,7	4,3
Эркаклар кўпроқ юқори мансабда ишлашади ҳамда юқори маош олишади	1,2	2,9
Аёлларни ишга қабул қилаётганда ҳамда уларни мансабга кўтараяётганда самимий муносабатда бўлишмайди	9,3	10,0
Бопқа фикрда	3,5	2,9
Жавоб беришга қийналаман	14,0	11,4

"Бизнинг республикамизда аёллар ҳуқуқий жиҳатдан камситиладими?" деган саволга 57,5 фоиз аёллар камситилмайди деб жавоб беришган. Аммо 33,4 фоиз аёллар тез-тез камситилади деган фикрда ва респондентларнинг 7,7 фоизи жавоб беришга қийналишган.

Аёллар асосан оила ва ишда турли камситилишларга учрашмоқда. Респондентларнинг фикрича 62,6 фоиз аёллар оилада камситилади. Бу ҳодиса қайноналар томонидан амалга оширилади деювчилар 10 фоизни, 9,2 фоизи эрлари аёлларини пул топишга мажбур қилади деса, аксинча, 9,2 фоиз эркаклар аёлларнинг иқтисодий жиҳатдан мустақил бўлишига қаршилик қилади деган фикрдалар.

"Айтингчи, Сизнинг шахсий ҳуқуқингиз камситилганми?", "Агар Сиз ҳуқуқингиз камситилишига дуч келган бўлсангиз, бу қандай шаклда амалга оширилган", деган саволга 36,3 фоиз аёллар бундай камситилишларга дуч келмаган, 32,4 фоиз аёллар ҳуқуқи камситилган, 31,3 фоизи жавоб беришга қийналган.

Оилада кўпроқ камситилишга дуч келдим деган фикрдаги аёллар асосан янги тушган келинлар бўлиб, 20 ёшдагиларнинг 60 фоизи шу фикрни билдиришган, 24-29 ёшлилар 42,9 фоизни ташкил этишган.

"Агар Сизнинг ҳуқуқингиз камситилган бўлса, ўз ҳуқуқингизни ҳимоя қилиш учун қандай чора қўлладингиз?" деган саволга қуйидаги жавоб олинди.

Чора	Шаҳар	Қишлоқ
Судга мурожаат қилдим	16,7	2,5
Ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органлар (милиция, прокуратура ва б.) мурожаат қилдим	12,5	-
Адвокат ёрдам беришини сўрадим	10,4	10,0
Маҳалла қўмитасига мурожаат қилдим	12,5	12,5
Ота-онамга, обрўли қариндошларимга ва танишларимга мурожаат қилдим	8,3	12,5
Камситилган ҳуқуқимни мустақил равишда, ўз кучим билан тиклашга ҳаракат қилдим	16,7	20,0
Ҳеч қандай чора кўрмадим	20,8	25,0
Жавоб беришга қийпаламап	2,1	17,5

Жавобдан маълумки, ҳар беш аёлнинг биттаси ҳуқуқлари камситилганда ҳеч қандай чора кўрмаган. Жавоб беришга қийналган аёлларнинг кўпчилиги қишлоқда яшайди. Уларнинг биронтаси ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органларга мурожаат қилмаган.

Ўз ҳуқуқий саводхонлик даражасини баҳолашда ҳам ўзига хослик мавжуд. Масалан, кўпчилик респондентлар (66,2 фоиз) ҳуқуқий саводхонлик даражасини "ўртача" деб баҳолаганлар, 7,7 фоизи юқори, 17,9 фоизи паст, 2,8 фоизи ўта паст даражада деб баҳолашган.

Ўзбекистон Республикасининг Қонунларини билиши даражаси (фоиз ҳисобида)

	Яхши таниппман	Қисман	Таниш эмасман
Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси	20,0	58,8	21,2
Ўзбекистон Республикасининг Фуқаровий Кодекси	9,7	48,4	41,9
Ўзбекистон Республикасининг Оила Кодекси	11,3	48,3	40,4
Ўзбекистон Республикасининг Таълим тўғрисидаги қонуни	16,7	35,5	47,3
Ўзбекистон Республикасининг Жиноят Кодекси	5,9	35,6	58,5
Ўзбекистон Республикасининг Бандлик ҳақидаги қонуни	5,9	31,2	62,9

Кўп аёллар (93,2 фоизи) бирон марта аёллар ташкилотларига мурожаат қилишмаган, улар бундай ташкилот борлиги ҳақида маълумотга эга эмаслар, ўзларини ҳуқуқий ҳимоя қилишга тайёр эмас.

Ўзбекистонда яқин йиллардагина аёлларга нисбатан ишлатилган зўравонлик ҳақида гапирилиб ўрганила бошланди. Айниқса, оиладаги зўравонлик муаммоси ўткирлигича қолмоқда. Оиладаги зўравонлик бугунги кун муаммоси бўлса-да, бугуннинг янглиги эмас. Бу иллат қадим замонлардан бери турли миллат фуқароларининг иқтисодий ва ижтимоий мақомидан ва динга бўлган эътиқодидан қатъи назар маълум бўлган ва кенг тарқалган.

Зўравонлик иллатларини давлатимизда кузатилаётган иқтисодий ўзгаришлар билан боғлай олмаймиз. Оиладаги зўравонлик иқтисодий ночор ёки тўқис

давлатларда ҳам мавжуд.

БМТ Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилган Декларацияда "Аёлларга нисбатан зўравонлик" тушунчасига аниқлик киритиб, уни эр-хотин ўртасидаги тарихан яратилган тенгсизликнинг натижаси деб эътироф этилди, эндиликда аёллар инсон ҳуқуқларидан тўлақонли фойдаланиш ҳуқуқига эга, деган фикрни таъкидлади ҳамда аёлларнинг инсон ҳуқуқларидан тўла баҳраманд бўлишлари оиладаги зўравонлик илдизларини йўқ қилади, деган ишончда эканлигини билдиради [2].

Зеро, мамлакатимизда яшаётган ҳар бир аёл кўрқувсиз ва зўравонликсиз ҳаёт кечириш ҳуқуқига эга. Аёлга нисбатан зўравонлик содир этиш, қонун ва ҳуқуқ устуворлик қилаётган демократик жамият, ҳуқуқий давлат тамойилларига зиддир.

Аммо ҳали республикаимизда бу ҳодисага объектив ёндошиб, унинг оқибатларини тўғри баҳолаб, аҳоли орасида унга қарши кенг ва мунтазам кураш олиб боришнинг конкрет чора-тадбирлари ишлаб чиқилмаган.

Зўравонлик ҳақида аёлларнинг ўзларидан сўралганда, уларнинг 79,1 фоизи аёлларга нисбатан зўравонлик ишлатилишини эътироф этишган. Аёлларга нисбатан зўравонлик тез-тез такрорланиб турилади деб ҳисобловчи шаҳарликлар 27,6 фоизни, қишлоқда яшовчилар эса 9,6 фоизни ташкил этади. Тошкент шаҳрида яшовчилар эса 25,4 фоизни ташкил этишган.

Ажрашган аёл (27,8 фоизи) оилали аёлга (11,1 фоизи) нисбатан кўпроқ зўравонликка дучор бўлиши ҳам қизиқарли ҳол (бунда зўравонлик оиладан ташқарида содир этилади). Тадбиркор аёлларнинг 40 фоизи, хизматкорларнинг 25,5 фоизи, маиший соҳада хизмат қилаётганларнинг 8,6 фоизи тез-тез зўравонликка учраб туришини билдирганлар.

Турли ёшдаги аёллар гуруҳининг жамиятда зўравонликка учраши ҳақидаги фикри (фоиз ҳисобида)

Ёши	Тез-тез	Баъзида	Билмайман
20 ёшгача	18,4	63,2	18,4
20-24 ёш	15,3	61,3	23,4
25-29 ёш	16,2	61,7	22,1
30-39 ёш	20,7	61,6	17,7
40-49 ёш	16,6	62,1	21,3
50 ёш ва ундан юқори	24,1	48,1	27,8

Кўришиб турибдики, барча ёшдаги аёллар оилада оилавий зўравонликнинг кенг тарқалганлигини таъкидлашган. Шаҳар аёлларининг 54,8 фоизи, 50 ва ундан юқори ёшдагиларнинг 66,7 фоизи оиладаги зўравонликнинг мавжудлигини таъкидлашган. Безорилик шаклидаги зўравонлик мавжудлигини ёш қизлар ва 20-24 ёшдаги аёллар (31,4 фоизи) эътироф этишган.

Марказий Осиё ҳудудида яшаётган миллат вакиллари оилавий зўравонликнинг мавжудлигини эътироф этишган. Бу ҳодиса бизнинг минтақада аёлларга нисбатан патриархал муносабат сақланиб қолганлигидан далолат беради. Бизнингча зўравонлик ҳолатларининг сабаби қуйидагича:

- Жамиятдаги замонавий ижтимоий-иқтисодий инқироз шароитида яшаш даражасининг (камбағаллик, доимий равишда маблағнинг етишмаслиги) пасайиб кетиши;

- Гиёҳвандлик, ичкиликбозлик;
 - Умумий маънавият, зиёлилик ва оилавий муносабатлардаги тарбиянинг паст даражада бўлиши;
 - Давлатнинг оиладаги зўравонлик муаммосига эътиборсизлиги;
 - Жамиятимизнинг нафақат оиладаги, балки умуман зўравонликка бефарқ қараши;
 - Иқтисодий тенгсизлик ва аёлнинг оиладаги қарам ҳолати;
 - Эртанги кунга умидсизлик, унга қўрқув билан қараш, ҳозирги замон жамияти тавсифига хос умумруҳий тушкунлик ҳолатининг ҳукм суриши;
- Юқоридаги фикрлардан қуйидаги хулосалар чиқариш мумкин:

Аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришга тўсқинлик қилувчи айрим эскирган миллий урф-одат ва камчиликлар мавжуд. Масалан, оилада қизларга юклатилган меҳнат, эрта никоҳлилик, полигамия, уларнинг касб танлаши, таълим олиши, ишда юқори поғоналарга кўтарилишига рухсат бермаслик, ўзининг меҳнати эвазига топган маблағини ўзи тасарруф этишга имконият йўқлигини қайд этиш зарур.

Бундай стереотиплар оиладаги зўравонликни юзага келтиради. Оиладаги зўравонлик дунё бўйича кенг илдиз отган иллат ҳисобланади. Бу зўравонликни озиқлантирувчи илдизлар эркак ва аёл феъл-атворида сингдирилган, конунлаштирилиб қўйилган. Бундай хулқ-атвор асосида аввало диний-анъанавий тарбия ётади.

Эркак зўравонлик содир этишни ўз муаммосининг ечимини топишдаги бирдан-бир йўл деб қабул қилади. Одатда, ўғил болалар қаттиққўл, бир сўзли, ҳаттоки жаҳлдор ва тажовузкор, қизлар эса, аксинча, мулойим, гап қайтармайдиган, индамас, сабр-тоқатли, ҳар қандай шароитга мослаша оладиган тарзда тарбияланадилар. Аҳолида ҳуқуқий тарбияни такомиллаштириш, гендер тенглигига эришишга ҳаракат қилиш оилада юзага келадиган ҳар қандай низо, ихтилоф ва муаммоларни тинч йўл билан бартараф қилишга имконият яратади. Фарзандларни эса оилавий ҳаёт учун зарар келтирадиган салбий анъаналарга ўргатмай, бевосита гендер тенглигига асосланиб тарбия бериш ўринлидир.

Адабиётлар

1. Қаранг: <http://lex.uz/docs/4494849>
2. Қаранг: Бирлашган Миллатлар Ташкилоти: асосий омиллар. Т.: БМТ ваколатхонаси. 2001. 272-273 б.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги Фармони / Халқ сўзи, 2017, 8 февраль.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2018 йилдаги ПФ-5325-сонли "Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармони 03.02.2018 <https://president.uz/uz/lists/view/1481>
5. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. - Тошкент: "Ўзбекистон", 2017. - 48 б.
6. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини "Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили"да амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича илмий-услубий рисола. - Т.: "Маънавият", 2017.

7. "Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида"ги қонун. (Қонунчилик палатаси томонидан 2019 йил 17 августда қабул қилинган Сенат томонидан 2019 йил 23 августда маъқулланган) Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон)
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар кунига бағишлаб ўтказилган тантанали маросимдаги нутқи 07.03.2019 <https://president.uz/uz/lists/view/2417>
9. Убайдуллаева Р.А. Мустақил Ўзбекистон: аёл, оила ва жамият (социологик тадқиқот). УзРФА "Фан" нашриёти, Т.: - 2006.
10. Опыт Узбекистана в укреплении потенциала институтов гражданского общества, повышении правовой культуры и социальной активности общества. Учебное пособие. / Сеитов А.П., Парманов Ф.Я. и др. - Т.: "Fan va technologia", 2017.
11. Уразалиева Г. Гендер ва аёллар ҳуқуқий маданияти. - Т.: УзМК нашриёти, 2010.
12. Ўқитувчилар тайерлашда гендер ёндашув масалалари. Ўқув қўлланма. / ЮНЕСКО. - Т.: 2018.